

Т. 2. – 670 с. ; Т. 3. – 670 с.; Т. 4. – 638 с.

15. Сыроежин И.М. Очерки теории производственных организаций. – М.: Экономика, 1970. – 247 с.

16.Ткаченко А.И. Игра как средство формирования творческой индивидуальности младшего подростка: Автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.01. / Научн. исслед. ин-т общих проблем воспитания АПН СССР. – М., 1977. – 19 с.

#### *Аннотация*

*Авторы статьи осветили одну из важных проблем современного образования – роль и место деловой игры в процессе развития творческих способностей студентов высшего учебного заведения.*

**Куцевол О.**  
**Вінницький державний педагогічний університет**  
**імені М. Коцюбинського**

### **ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЛІТЕРАТУРИ В КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ**

У практиці сучасної школи все більшої популярності набувають інтегровані уроки (ІУ), зосереджені на вивченні багатоаспектних об'єктів, інформацію про які подають різні навчальні дисципліни. Цей термін з'явився наприкінці 80-х рр., проте досі в наукових студіях спостерігається відсутність єдності в номінації – інколи такі уроки називають “міжпредметними”, “комплексними”, “суміщеними”, “інтегральними”, “бінарними”. На нашу думку, термін “інтегровані” (від лат. integer – повний, цільний) повніше відображає їхню сутність, оскільки тут “поєднуються блоки знань з різних предметів, що дає можливість висвітлити тему ґрунтовно, всебічно, використати нові резерви педагогічного впливу на школярів, нові можливості мотиваційного забезпечення навчального процесу” [2; 166]. Окремі аспекти інтегрованих контактів на уроках літератури розглядалися вченими-методистами Т.Бугайко, О.Бандурою, Н.Волошиною, Л.Мірошніченко, Є.Пасічником, К.Нартовим, С.Пультером та ін.

ІУ передбачає не механічне поєднання будь-якого матеріалу двох чи більше дисциплін. Інтеграція тематики уроків різних шкільних предметів можлива там, де вона необхідна як засіб освіти і виховання особистості, реалізації творчості та ініціативи, формування пізнавального інтересу школярів.

Дидактична мета ІУ: дати глибокі різнобічні знання про об'єкт вивчення, залучаючи відомості з різних навчальних дисциплін. Вона реалізується об'єднаними зусиллями викладачів різних предметів. За змістом вирізняються такі групи ІУ: гуманітарні, природничо-математичні, комплексні.

Найчастіше серед гуманітарних інтегрованих уроків зустрічається об'єднання

таких навчальних предметів: української та зарубіжної літератур, рідної чи іноземної мов, історії України, всесвітньої історії, музики, образотворчого мистецтва, світової культури, народознавства, географії тощо. ІУ літератури займають вагомe місце в контексті літературної освіти сучасних школярів, особливо в умовах розгортання профільного навчання, оскільки дають змогу глибше осмислити художній твір на тлі історичних, політичних, культурних подій своєї доби. Література має величезні можливості для того, щоб поєднати мистецтво слова з проникненням в образний світ творів музики, живопису, театру, кіно, що представляють собою один мистецький напрямок.

Наприклад, особливості модерністського напрямку початку ХХ ст. символізму будуть повніше сприйняті учнями за умови проведення інтегрованого уроку, присвяченого творчості французьких та українських символістів – Поля Верлена, Артюра Рембо, Миколи Вороного й Олександра Олеся. У ході аналізу та співставлення їхніх поезій 11-класники визначать спільні риси представників світового символізму та національну своєрідність українського символізму.

Специфіку ще одного модерністського напрямку імпресіонізму можливо розкрити на ІУ літератури, об'єднавши зусилля вчителів образотворчого мистецтва (коментування картин Клода Моне, Едуарда Мане, Едгара Дега), музики (Клода Дебюссі, Моріса Равеля, Олександра Скрябіна), а також зарубіжної (творчість Кнута Гамсуна, Івана Буніна, Марселя Пруста) та української літератур (Михайла Коцюбинського, Миколи Хвильового).

Завдяки своїм педагогічним можливостям ІУ літератури сприяють:

- повнішому осмисленню учнями навчального матеріалу, окремі аспекти якого не можна розкрити засобами одного навчального предмета;
- формуванню вміння перенесення знань з однієї галузі в іншу;
- стимулюванню аналітико-синтетичної діяльності учнів, аналізу причинно-наслідкових зв'язків та порівняння процесів і явищ, розвитку потреби в системному підході до об'єкта пізнання;
- осмисленню набутоків національної культурної спадщини в контексті інших культур, що дає змогу через національне збагнути загальнолюдське;
- розкриттю думок, настроїв, вражень, філософських та релігійних учень історичної епохи, у світоглядних координатах якої належить сприймати й розуміти творчість письменника;
- знайомству учнів з історією, культурою, побутом, традиціями, звичаями, природними умовами країни, з якою пов'язане життя митця;
- посиленню естетичного впливу художніх образів на особистість школярів, розширенню меж художньообразних уявлень, поглибленню розуміння й емоційного переживання твору літератури та пов'язаних з ним творів інших видів мистецтва;

– розвитку творчих здібностей учнів: уяви, фантазії, образного мислення, інтелекту та емоційної сфери.

Освітній, розвиваючий і виховний потенціал інтегрованих уроків буде реалізований за таких психолого-педагогічних та методичних умов:

1. Правильне визначення міжпредметних багатоаспектних об'єктів для інтегрованого вивчення. Орієнтиром можуть бути програми з української та зарубіжної літератур й інших навчальних дисциплін, які орієнтують на можливі міжпредметні зв'язки.

2. Раціональна організація спільної роботи вчителів-предметників, котрі проводитимуть урок. На етапі підготовки вчителі мають опрацювати літературознавчі, історичні та культурознавчі джерела, пов'язані з темою майбутнього уроку, спільно скласти його план, обравши методи, форми і прийоми навчальної діяльності відповідно до матеріалу та психолого-вікових особливостей школярів, їхніх читацьких інтересів та особистісних нахилів, а також з урахуванням власних уподобань та здібностей педагогів.

Зазвичай тривалість інтегрованого уроку 2 академічні години – за рахунок програми кожного з навчальних предметів. Труднощі в організації такого навчального заняття полягають у тому, що його проводять одночасно два вчителі, кожен з яких має власний стиль викладання і спілкування з учнями. Отже, необхідно враховувати їхню психологічну сумісність, темперамент, загальну ерудицію, це запобіжить втраті цілісності й перетворенню ІУ на окремі фрагменти у виконанні кожного педагога. Він також не має стати уроком за сценарієм, коли наперед розподілені ролі й визначені репліки. Педагоги повинні координувати свої дії й вести полілог між собою та учнями, бути готовими до імпровізації з класом.

Необхідно зазначити, що сьогодні чимало вищих педагогічних навчальних закладів України готують викладачів за подвійними спеціальностями – “Вчитель української мови і літератури та зарубіжної літератури” та “Вчитель української мови і літератури та англійської мови”, відтак ці фахівці вільно володіють однією з іноземних мов, мають спеціальну освіту з рідної мови й широку літературну підготовку, тому здатні проводити інтегровані уроки з окремих тем цих дисциплін самостійно, без участі другого вчителя-предметника.

3. Узгодженість дій учителів та учнів. Ще на етапі організації уроку вчителям слід продумати форми пізнавальної, навчальної діяльності, актуалізації фонових знань учнів з інтегрованих предметів, задіяння вивченого матеріалу, необхідного для засвоєння нової теми. Особливо важливим є двосторонній контакт учителів-предметників із класом, що дає змогу оперативно регулювати педагогічний процес.

Методика підготовки та проведення інтегрованого уроку. За дидактичною метою це можуть бути уроки вивчення нових знань; уроки систематизації та узагальнення;

комбіновані уроки. Організація та проведення ІУ літератури включає кілька етапів:

- підготовчий, на якому виробляється концепція уроку, збирається матеріал, розподіляються ролі між учителями та завдання між учнями;
- проведення, де здійснюється аналітико-синтетична діяльність;
- підсумковий, що включає аналіз та обговорення результатів проведеного заняття.

Загальна структура інтегрованих уроків традиційна й зазвичай охоплює такі компоненти: вступне слово вчителя з формулюванням мети та завдань уроку; актуалізація опорних знань, необхідних для свідомого сприйняття його змісту; розкриття змісту навчального матеріалу; підсумовування, оцінювання роботи учнів, завдання додому.

Вибір форми заняття та методів, прийомів і видів навчальної діяльності зумовлені матеріалом ІУ, психолого-віковими особливостями, здібностями та рівнем підготовленості школярів й індивідуальними нахилами вчителів. Хоча ІУ літератури мають на меті висвітлення значного за обсягом матеріалу, що зумовлює домінуюче використання лекції, проте цей метод не повинен бути зорієнтований на традиційні дидактичні завдання інформаційно-рецептивного характеру. Він має не лише передати певний обсяг готових знань, а й спонукати учнів до власного творчого і критичного мислення, дослідницької діяльності, рольового та імітаційного моделювання. Це навчання має здійснюватися в емоційно насиченому процесі колективної трудової праці і включати різноманітні методи і прийоми: проблемні запитання, дискусію, евристичні спостереження, порівняння, захист творчих проєктів, співставлення творів різних видів мистецтва, “проживання” історії, “зміни” історії, емпатії, віртуальної подорожі та ін.

Цікавою формою може стати ІУ, проведений на базі різних класів з різновіковими учнями, наприклад, на тему “Народні перекази та легенди” (5 кл.) і “Народні думи” (7 кл.) /за програмою Н.Волошиної/. На цьому занятті доцільно задіяти також учителів історії, музики, живопису та народознавства, що дасть змогу повніше розкрити історичну основу фольклорних творів, висвітлити події козацької минувщини, оспівані народом, наочно представити постаті захисників рідної землі. Дітям різного віку буде цікаво порівняти твори різних фольклорних жанрів – легенди та перекази й думи, з'ясувавши їхню ідейно-тематичну спорідненість та композиційну й стильову специфіку. Нетрадиційна форма заняття – урок-рольова гра, інсценізація, концерт, заочна подорож в минуле – спонукатиме дітей до неформальної, активної участі, емоційного співпереживання та власної творчої діяльності – ілюстрування творів, співу, виразного читання та участі в інсценізації.

Досвід проведення ІУ літератури засвідчує, що знання, здобуті на таких заняттях, більш глибокі й міцні, а результати зрізових контрольних робіт – вищі. Ці нетрадиційні уроки збагачують методичний арсенал учителя-словесника, слугують перебудові його

професійного мислення та розширенню наукових обріїв, запобігають утворенню стереотипів у роботі. Завдяки інтеграції тем різних дисциплін вивільняється час на закріплення і повторення матеріалу, реалізацію диференційованого та особистісно орієнтованого навчання.

Ідея інтеграції співзвучна з вимогами формування цілісного погляду на світ як єдину, взаємопов'язану систему, а також уміння бачити глобальні проблеми сучасності і способи їхнього вирішення. ІУ літератури та інших видів мистецтва посилюють естетичний вплив художніх образів на особистість, сприяють формуванню уявлень про специфіку мови літератури, живопису, музики, скульптури, театру тощо; розвивають емоційну та творчу сферу школярів. Використовуючи інтеграцію літератури та інших предметів, учні по-новому осмислюють мистецькі події та явища, що забезпечує формування цілісного сприйняття світового літературного процесу й виховання на цій основі високоморальної, естетично чутливої, відкритої інноваціям творчої особистості.

### ***Використана література:***

1. Католиков А. Опыт интегрированных уроков в школе-интернате // Народное образование. – 1990. – № 10. – С. 33-37.
2. Рагозіна В. Введення елементів інтеграції мистецтв у навчання школярів // Рідна школа. – 1999. – № 10. – С. 49-51.
3. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середн. навчальних закладах. – К.: Ленвіт, 2000.
4. Форми навчання в школі / За ред. Ю.Мальованого. – К.: Освіта, 1992.

### ***Анотація***

*Стаття посвячена актуальній проблемі сучасної дидактики і методики преподавання літератури – інтегрованому уроку, який входить в число нестандартних, творчих форм учебно-воспитательного процесса. Определяется специфика такого урока, его цель, педагогические возможности, условия и методика проведения.*

***Неділько В. В.  
КДУ імені Т. Шевченка***

## **ДО ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ СОРОМ'ЯЗЛИВОГО ТА ВПЕВНЕНОГО У СОБІ ПІДЛІТКА**

Актуальність проблеми полягає в тому, що у сучасній педагогічній теорії з'являються численні спроби знайти новий комплексний підхід до проблем формування і розвитку підростаючої особистості. Активізація процесів соціального виховання молоді значною мірою обумовлена поширенням негативних соціальних явищ: негативізм, загальмованість поведінки, загальна роздратованість, тощо. Наявна